

Editie: de handschriften van Bouvaert

In samenwerking met Rik Vosters

In de Abdij Sint-Bernardus te Bornem worden verscheidene handschriften bewaard van Godefridus Bouvaert (1685-1770); zie over Bouvaert hoofdstuk 9. De handschriften bevatten hoofdzakelijk poëzie, maar ook taalkundige teksten van Bouvaert. Prof. dr. Marcel De Smedt (KU Leuven) attendeerde ons op het taalkundig belang van Bouvaerts handschriften en stelde ons zijn transcripties vriendelijk ter beschikking. Rik Vosters heeft nog enkele aanvullende passages getranscribeerd op basis van de opnamen van Marcel De Smedt. Het geheel wordt hieronder uitgegeven.

De taalkundige passages bevinden zich in drie handschriften, genummerd 211, 212 en 218:

Hs 211: *Verschyde gedigten. Eerste deel*

Hs 212: *Verschyde gedigten. Tweede deel*

Hs 218: *Verschyde gedigten en verschyde voorvallen en verschyden plaetsen gemaakt door den eerwe'rdigen pater Adrianus Cosyns. Ed. G. Bouvaert.*

Hss 211 en 212 zijn ongedateerd, maar enkele stukken, waaronder de taalkundige, dragen wel een jaartal. Handschrift 218 is een editie van werk van Bouvaerts oom Adrianus Cosyns (1658-1711), een oorspronkelijk uit Antwerpen afkomstige jezuïet en dichter (zie De Smedt 1972). Bouvaert werkte aan deze editie in de jaren 1712-1713. In deze handschriften bevinden zich de volgende vijf tamelijk uitvoerige taalkundige teksten van Bouvaert, die hier worden uitgegeven. We houden de volgorde van de handschriften aan.

- 1 Fragment uit Hs 211, pp. 5-12: "Voor-reden", gedateerd 1722
- 2 Fragment uit Hs 211, pp. xxiv-xxxi: "Brief aen den drukker, rakende de ortograef", gedateerd 1722
- 3 Fragment uit Hs 212, pp. 481-484: "Brief aen Mynh. Gysbrechts rakende de ortograef van seker digt op de veranderinge van syne oudste dogter", gedateerd 1718

- 4 Fragment uit Hs 212, pp. 512-515: “Brif, dinende tot verdedinge van sekere ortho-grâf”, gedateerd 1712
- 5 Fragment uit Hs 218, pp. 625-627: “Ná-reden van den uijtschrijver aengaende de wijze van spellen voor het meestendeel in dit boek onderhouden”, gedateerd 1712

De teksten zijn diplomatisch getranscribeerd. In het bijzonder wijzen we erop dat het onderscheid tussen de hoge en de lage *s* is gehandhaafd: we gebruiken daarvoor <*s*> en <*f*>. De reden is dat een van Bouvaerts onderwerpen de keuze tussen <*s*>, <*f*> en <*z*> betreft. Ook zijn alle accenttekens nauwkeurig overgenomen, omdat ze gethematiseerd worden door Bouvaert en omdat ze in de geschiedenis van het Nederlands van de achttiende en negentiende eeuw een belangrijke rol spelen. De regelafbreking is alleen gehandhaafd bij fragmenten in dichtvorm (fragmenten 2, 3 en 5) en in opsommingen. Hier en daar is omwille van de leesbaarheid een witregel ingevoegd. We houden de oorspronkelijke paginering aan. We voegen geen tekstverklaringen toe. Voor inhoudelijke aspecten verwijzen we naar hoofdstuk 9. Onleesbare stukken, onzekere lezingen en correcties worden in de noten gesignaleerd en gemarkeerd met [GR&RV].

1 Fragment uit Hs 211, pp. 5-12: “Voor-reden”, gedateerd 1722

[5]

Beminde Leser, is 't dat gy door den Titel aengelokt synde, desen Boek begint te doorbladeren om Gedigten te lesen; soo en sult gy niet seer gedint syn met eene lange Voor-reden in Ondigt. Niet te min, soo dunkt het my, noodig te syn, iet voor af te fchryven, hier in volgende de gewoonte der Digtters van dese tyt.

1. Voor eerft dan, wat aengaet de stoffe van dese Vèersen, di en kan ik geen en gemeenen naem geven van Geeftelyke, Vermakelyke, Stigtelyke, Hiftorifche, of iet diergelyks; want de Gedigten syn van soo verfchyde foorten, als de gevallen waren, daer ik fe voor maekte, en ook de gesinthyt daer ik fe in schrêef: te weten, in siekte en gesonthyt, soo van my als van andere perfoonen, in droefhyt en blydfchap, vertroofingen, gelukwenfingen, versoekingen, dankbaerheden, en dusdanige andere gelegentheden, als 'er in den dagelyksen handel komen vòor te vallen. Ook sult gy hier vinden eenige ernftige Vertellingen, waer van ik de fchryvers aenwyse, daer ik fe uyt trok. De boertige en klugtige Digten, daer de Schryvers niet by genoemt en ftaen, di en syn ook van myne vindinge niet; maer te famen gestelt uyt het gene ik fomtyts gehoort, elders gelesen, of ergens gesien hebbe. Om nogtans in soo verfchyde dingen eenig

orden te hauden, soo sal ik fe verdeelen gelyk den Titel aenwyst; vòor alles ftellende den Eersten Boek van de Naervolginge Chriffti, om dat diën alleen van soodanige ftoffe is handelende, en om eene andere reden, di ik hier naer sal seggen. Hier syn vyf of ses Gedigten in, di van myn maekfel niet en syn; maer daer van sal den Leser ider ryse gewaerschaut worden, als ook uyt

[6]

wat Autheur ik die hebbe: want ik en wil niet doen gelyk de Kraeye van Esopus, om met een anders vèren te pronken. En ik hope dat di schryvers daer in gesint syn gelyk ik, di agte dat my eere gefchiet, als imant de moeyte wilt doen om myne digten uyt te fchryven; gelyk di getuygen konnen de welke ik daer over bedankt hebbe. Ook sal men hier eenige Vèerfkens dry- of vier-mael vinden, besonder in bruyloft-digten en de by-gevoegde lidekens, di fomtyts haefstig moeften gemaekt syn. Maer ik myne, dat nimant daer over en klage; want, als ik uyt myne werken iet neme, dan en doen ik een ander geen onregt. Sulke toelatingen heeft Heer Cats ook al gebruykt, als hy den voorfpoedigen ftaet der Vereenigde Nederlanden tot dry-mael op verfchyde plaetsen, met de selve wòorden ten toon ftelt, en dat met ettelyke Couplets agter een. En de klagten van een di bedrogen is, met de daer op passende antwòord, famen beftaende in 96. Vèerfkens, syn ook al meer als eens in syne Werken te vinden.

2. Wat aengaet de onduytsche wòorden, di hebbe ik gebruykt, als sy my beter dienden, of als sy voor de gemyne Lesers klaerder om verftaen waren als di niwe ingevoerde woorden, daer de geleerde selfs naer raden moeten, wat fe te seggen syn, of te wel de selve in de Wòordeboeken, di daer van gemaekt syn, moeten opsoeken. Want eenige van di niwe wòorden syn soo duyfter, dat 'er de gewoonelyke moeten op de kant neffens gedrukt worden. Ja vele laten hun voorftaen, dat het onwetenthyt is, als sy onduytsche wòorden hooren of lesen, niet denkende op die gulde Spreuke van den Periodifta:

Dulciffimum est loqui cum multis et fápere cum paucis.

En wi sal soo gedinftige wòorden voor den dag brengen, als

[7]

Academie,	Horologie,	Oratie,
Banket,	Interest,	Profeffor,

Contemplatie,	Jufitie,	Quote,
Doctoor,	Kanonik,	Rarityt,
Evangelie,	Legende,	Subtiel,
Fabel,	Mirakel,	Termynen,
Glorie,	Nature,	Vanitas,

en hondert diergelyke.

Ik en wete niet, waerom men soo vervaert is van sulke woorden, daer men soo begèrig is naer alle vremde mode. Saude het niet eenen dwaes wesen, di een beter maekfel van byl, hamer, fnutter, of iet sulks, niet en saude willen gebruyken, om dat het buyten 't landt gemaekt is? Voorwaer de wel-gebore Nederlanders syn van beter gevoelen, wanneer sy (koft dat koft) Franse hoeden, Engelse kauffens, Spaense dègens, Hongerfe ry-pèerden, Dèense wagt-honden, en^s. liver gebruyken; en dat om dat di dingen beter of gemakkelyker syn, als het gene Nederlandt hun kan aenbrengen. Hoe vèel te min dan moeten ons de uytlandtsche wòorden doen verschricken, di ons geen geldt en koften, en bekwamer en klaerder uyt-drukken de denk-belden van ons gemoedt.

3. Rakende het spellen, gebruyke ik de vryghyt, gelyk onse naburige Hollanders syn doende, te weten om te tragten door de letters uyt te drukken den klank der sprake. Daerom of het geviel, dat eenen Vremdeling, de Digten lesende, daer iet in-vondt, dat niet gespelt en is, gelyk hy mynt dat het syn moet; di gelive te weten, dat wy hier ook niet en spreken, gelyk andere Inwoonders van Nederlandt: en envenwel dat wy elkander genoegsaem verstaen, sonder eenige twyfelagtighyt in alles dat wy hooren of lesen; al is het saken dat wy verschyde woorden op de selve wyse spreken

[8]

en schryven. Om tot exempels te komen van woorden, de welke wy op de selve manier uytsprecken, en schryven:

	neutrum Aula.		substant. Scopus.
Hof.		Wit.	
	masculin. Hortus.		adjectiv. Album.
	substant. Aer.		substant. Porta.
Logt.		Deur.	
	adjectiv. Levis.		adverbiu. Per.

Mens.	mafculin. Vir. neutrum. Mulier.	Wesen.	verbum. Effe. fubstant. Vultus.
Steen.	mafculin. Lapis. neutrum Carcer.	Maet	mafculin. Amicus. feminin. Menfura.
Aerd.	mafculin. Natura. feminin. Terra.	Bot.	fubstant. Rhumbus. adjectiv. Stupidus.
Loot.	neutrum Plumbum mafculin. furculus.	Leven.	fubstant. Vita. verbum. Vivere.
Rat.	feminin. Glis. neutrum. Rota.	Ligt	fubstant. lumen. verbum. Jacet.
Slag.	mafculin. Ictus. neutrum. Species.	Niet.	fubstant. Nihil. adverb. Non.

Nu tot een voorbeeldt van Letteren, di wy op de selve wyse fchryven, en nogtans verſchydelyk uytſpreken: Wy geven aen ee vyf-derlyen klank, gelyk blykt in de volgende Vèerskens:

“Ik wêet wel dat gy wéet, dat gèel-gestréépte kleeren,
“Gerecept gelyk een ton, geen borgers kindt vereeren.

Want in het eerſte wordeken wêet, worden ſy als eene e, heel langfaem uytgeſproken. In het tweede wordeken wéet, hebben ſy den ſelven klank als in het eerſte, maer wat korter. In het wordeken kleeren, hebben ſy de twee toonen ſamen van ie; maer traeg uytgeſproken. In het wordeken gerecept, hebben ſy den ſelven toon, maer korter, gelyk de Franſen Bien, Rien, of Chien uytſpreken. In het wordeken gèel, hebben ſy den

[9]

toon gelyk in Gelt, maer heel langsaem, gelyk het geluyt dat de Schapen maken als sy blèten. welk geluyt der Schapen, van verfchyde Schryvers op verfchyde wyse word gefchreven, te weten: Be, bé, bę, bée, bête, bei, bey, bai, en bay. Met een wôord, sy taftender naer, by gebrék van eene Vocaël di dien toon heeft. Daerom myne ik dat het ons geóorloft is, soodanige letter van de Franfen te ontleenen, te weeten: è, gelyk in het woordeken Après, daer sy de s, verswygen. Maer om dat wy evenwel in onse tael gewoon syn twee ee, te sien in soodanige fillaben, als Begèert, Bèer, Pèerdt, Stèer, en^s. soo schryve ik 'er ook twee, eene van di met soo een fchrabbeken è, teekenende, in 't latyn genoemt, Accentus gravis. Het selve teeken stel ik ook op een enkel è, als di foo word uytgefproken, gelyk de eerfte in Règen, Sègen, Dègen.

Voorders, de letter y, heeft by ons eenen onveranderlyken toon, gelyk in Yser, Wyser, en^s. behalven in Ryns, Ynde, Gemynte; en eenige andere, de welke men gemynelyk uytspreekt: Rens, Ende, Gemente, en van fommige ook soo gefpelt worden. Den selven klank van de letter y, geven wy ook aen dese vier volgende Diftongen, di van andere Nederduytsen gebruykt worden:

Ai, ei, ey, ij.

Ai, als ik Kaiser: Kyser Karel.

ei, als in Weide: Groene Wyde.

ey, als in Heylig: Hyligen Geeft.

ij, als in Wijn: Wyngaert.

En daerom fchryve ik sulke fillaben alle op de selve wyse, te weten met y. Ja de selve letter alleen, dient my om daer mede de Exclamatie ey! te bediden; by voor-beldt: y! ik bidde u. Als ook om een hinnen- of ander vogeley te schryven; als: Een kivits y. Want is het saken dat

[10]

dien grooten Water-plas, di langs de Pampus invloejende, de Amfterdamfe haven bespoelt, met di eenige letter wordt uytgedrukt, en ook genaemt word het Y, waerom sal ons ongeóorloft syn, een soo klyne Vogel-vrugt met de selve letter te beteekenen, als wy se met den selven naem noemen?

Van de Letter A, faet aen te merken, dat di by ons tweederlyen klank heeft, en fomtyts wordt uytgeproken op syn Hollants als in Slag, en lat; en diergelyke; fomtyts op syn Gents, als in Slagen, laten en^s.

Den Diftongus oo, fpreken wy fomtyts uyt als eene o, maer lang getrokken, als in Goot, ftroot, en sulke meer: fomtyts seggen wy se als den Triftongus ouè, als in Doodt, loot, poot, en^s. welk verschil de Hollanders niet en hebben.

De twee samen-gaende letters ch, (luydende als de Chi by de Grieken) en gebruyke ik niet als in dry gevallen; daer in na-volgende de Heeren Hannot en Van Hoogstraten, in hunnen Wòorden-boek.

Ten 1. in de onduytse woorden, als Choor, Chrubien, Charmant, China, en^s.

Ten 2. als 'er in het selve woordt, een Vocaël naer volgt; gelyk in Guychelen, kuchen, lachen, lichaem, Michiel, Mechelen, kachel, Prachen, en^s. en in de woorden di van de selve af-komen, als Belachen, lichamelyk en^s.

Ten 3. als 'er voor ch, een f, voor-gaet; gelyk in Schat, gefchreven, fchigt, en^s. alhoe-wel dese dry woorden en alle soodanige, sauden konnen gefchreven worden op de volgende wyse: Sgat, gefgreven, fgigt; fgamen, fgeppen, fgroomen, en^s. Maer in alle andere woorden, kan dien klank genoegsaem uytgedrukt worden met g, in plaets van ch te fchryven.

4. Wat aengaet de Rymen, di niet en yndigen met gelyke

[11]

Consonanten, gelyk Slab en lap; vod en pot; hebt en fchept, en diergelyke; daer van wete ik wel dat ik van fommige onkundige Rymers sal tegen-geproken worden: maer ik saude hun raden van eerft wat Autheurs te lesen, en dan te pysen of het berifpbaer is. want sulke flagen kan ik hun toonen in soo groote Boeken, dat sy 'er mi ffchien sauden van vervèert syn. En kan ik hun dusdanige exempels niet genoeg toonen in de Werken van Godeau, Corneille, Poirters, Vanden Ende, Croon, en andere geestelyke of sedige Schryvers; soo sal ik meesterlyke ftukken voor den dag halen uyt de Helle,¹ waer van den fleutel my toe-betraut is. Maer om soo verre niet te komen, soo segge ik alleenelyk, dat de Rym-konst niet gevonden en is, nog dat de Rymkens niet gemaekt en worden tot genoeg der menffen oogen; maer wel tot vermaek en kittelinghe der

¹ Helle, de plaetse der verbode Boeken.

menffen ooren: en vervolgens soo en kunnen de oogen daer geen vonnis van ftryken, maer alleenelyk de ooren. En al di niet heel doof en is, of die geene ooren van leèr of van karton en heeft, moet bekennen dat de verfchydenthyt van de boven-gefelde fillaben en menige diergelyke, meer beftaet in het uytwendig gevoelen, dat gefchiet in de mondt van di de selve spréekt, als in de ooren der toehoorders: al hoe wel dat den fpreker sig ook wel mag laten voorftaen, dat hy 'er eenig verfchil is in hoorende. Wat aengaet de andere Letters, di ik fpare of verandere, daer van sult gy een Gedigt vinden naer dese Voor-reden. Het is wel waer, dat een ander Brifken in het tweede Deel, folio, 513. rakende de Ortograef van seker Digt, eenige contradictie heeft, aengaende de letters S, en Z; maer als men de Datúms siet, sal men wel oor-

[12]

deelen, dat ik my aen den laetsten haude, te weten 1°. Januarii. 1722.²

2 Fragment uit Hs 211, pp. xxiv-xxxi: “Brief aen den drukker, rakende de ortograef”, gedateerd 1722

[xxiv]

Mynheer, is 't saken dat het lukt,
dat dit word ooyt by u gedrukt;
soo bid ik dat UL. let
van wi, en hoe het wort geset:
ik wenfte dat de fpelling blêef
geheel gelyk als ik fe fchrêef.
in 't fchryven is 't gemakkelyk,
in 't lezen is 't vermakelyk;
en waer het saken ider wift
hoe selden dat men daer in mift,
men sau my geven groot gelyk;
ja seggen: 't is nootfakelyk.
Ik wêet wat kragt de Zeta hêeft,

² De voorrede gaat nog voort over andere niet-taalkundige onderwerpen. Dan volgen enkele pagina's met lofdichten op Bouvaerts dichtwerk, en zijn dankwoord als antwoord op de lofdichten. Op p. xxiv begint de “Proef aen den Drukker, Rakende de Ortograef”, i.e. fragment 2 hieronder [GR&RV].

en wat sy aen de wôorden gêeft;
 ik fchrêef di ook wel seven jaer
 soo in 't gehym als openbaer;
 maer egter menig visen kop
 di lagt 'er me', of fprêekt 'er op:
 't fchynt hier te Lant dat menig man
 di letter niet verdragen kan.
 daerom néem ik een korte s,
 gelyk in son, gesang en ses;
 maer niet in felder, nog in fnuyt,
 om dat de f, daer fcherper luyt.
 men hoort bynaer daer een gekryss,
 gelyk in 't vlotten van het ys,

[xxv]

daer menig duysent fcholle dryft,
 en d'eene tegen d'ander vryft.
 en hêeft het wôort soo fcherpen klank,
 daer fchryf ik d'f, dan beter lank:
 maer als sy elders luyt heel soet,
 't fchynt dat fe kort dan wesen moet:
 en dat een z, maer en dint
 tot kwelling van een leerend kint.
 misfchien hêeft s, in plaats gewêeft
 van z, fchoon men 't niet en lêeft;
 te weten in ons olde* tael,
 nu onbekent aen altemaal.
 Ja 'k heb al meer als eens gedogt,
 dat dat de reden wesen mogt,
 dat in het Vlaems twee efsen syn,
 maer niet in 't aut Romyns Latyn.
 ik myne dat dat niet vóor niet,
 maer wel met reden is gefchiet;
 om dat 't Latyn een z, hêeft
 di soeten klank aen wôorden gêeft;
 maer di men hier by alle man,
 tot groot gemak, wel derven kan.

*aude

Mits dat sy komt van vèr' geweft,
soo wort s'altyt gefelt op 't lest;
gelyk den meester en het Kint
in synen A.B.C. boek vint:
maer in den grixen Alpha-be'
daer ftaet sy op de sesde ste':
en ook maer eene Capitael,
di s, beteekent in di tael.

| A.B.Γ.Δ.E.Z.

| Σ.

Soo imant hier nog tegen-fpréekt,
en mynt dat hier nog iet ontbreekt;

[xxvi]

en dat ik my al wyt vergis;
om dat het geen gebruyk en is,
dat, als men z, is gewoon,
ik hier een ander Letter toon;
gelyk in Zegel, Zee, en Ziel,
daer z, ider wel beviel:
en dat het is een niwe gril,
dat ik een s, dan schryven wil.

Ik antwôord, dat ik ben geraekt
aen seker Boek,³ in 't Vlaems gemaekt,
di by Moretus is gedrukt,
nog in geen eew en is verdrukt;
want 't is al hondert-twintig jaer
dat hy kwam eer Antverpię. A. 1559.t in 't openbaer
di fpelt en siel, en salighyt
en segel, see, en sedighyt,
niet met een z, maer met s;
soo schryft hy duysent, seven, ses:
en al daer z, was bekend,
men siet dat hy na d's, ons sendt.

En dat ik eens de' ondersoek,
ik vond al meer als eenen boek,
daer z, in de penne blyft,

³ *Dictionar. Teutonico-Latinum Kiliani, Antverpię. A. 1559.

en daer m'een s, in plaetse schryft.

Nog meer: wat gaet dat imant aen,
 wat ik daer mede wil verstaen,
 als ik een s, in 't schryven set;
 mits myn gepys aen nimant let?
 ik sprèek hier in gelyk 't behoort,
 en in het minste niet geftoort;

[xxvii]

dat, als het mag een z, syn,
 dat ik dan wel vóorseker myn',
 dat ik di letter maken mag
 gelyk als ik se liver sag:
 te weten soo. (s.) en waerom niet?
 als sulke gril nog meer geschiet.

Men bind een v*, vast aen een b,
 en ider lêest een w*, in fte'.
 als alle man di 't luft dat doet,
 en wort dat soo gekeurt vóor goet;
 mag ik dan niet, terwyl ik schryf,
 of letters op een schaelli vryf,
 een seta maken soo ik wil?
 ik segge: ja, ik heb di gril:
 en of sig hierom iemant ftoort,
 ik gaen tot ander grillen voort.

| *v. va.
 | *w. wa.
 | soo, vb.

Als naer is kort vóor Consonant,
 dan wys' ik e, en r, van hant,
 om dat men 't wôort in d'helleft bréekt,
 en 't eerfte deel maer uyt en spréekt.
 en ook de Dictionaria
 di hebben 't byde, naer en na.

Het selve doen ik ook met niet;
 'k en wêet niet of het nog geschiet,
 maer in het spreken is het klaer;
 want ider segt: 'T en is ni waer.
 en dat men schrêef gelyk men spréekt,
 soo waer de schryf-konft heel perfect.

Waerom in die een e, geset?
't is anders niet als tyt-verlet:
't syn twee fillaben in 't Latyn*,
en moet het vlaems dan anders syn?

* Die.

[xxviii]

Waerom een u, in 't wôort gefchreeuw?
en sulke meer, gelyk in fneeuw?
my dunkt dat dat genoeg kan gaen,
als sonder u, di wôorden staen.

| Eew. en^s.

Waerom een q, en u, gefelt,
als k, en w, genoegfaem fpelt?
en pyft niet dat ik daer me' fpook;
den gasettier di druk'et ook.

Als eenen man, niet dinen kan,
waerom gefchreven dan, een man?
wi fpréekt 'er soo in onse tael?
of 't is een Kwaey-tael van 'nen Wael,
di niet en wéet van Masculien,
van Neutrum of van Feminien;
di in de plaets van, eene vrou,
'ne vrou, sal seggen, di ga trau'.
't is waer, dat Hollant anders fpréekt;
maer dat is anders ook gebekt.
ik wéet, in 't Noemende geval*,
dat maet een man dan drukken sal:
maer hier te lant, soo ider siet,
men fpréekt 'er nog men fchryft soo niet.

| *Casus nominativ^s.

In Keyser word e, y, geset,
daer d'e, nogtans voor eyser let.
en dese woorden fchillen niet,
als dat men k, in kyser siet.
'k wéet dat men elders Kaiser drukt,
maer dat is hier nog niet gelukt.
men hoort ni meer een e, in sey,
als in klappy, of gy, of sy:
en als de klanken syn gelyk,
waerom 't gefchrift dan ongelyk?

[xix]

Naer g, en moet geen h, ook ftaen,
 om dat 't wel sonder di kan gaen:
 want worden s' alle by' geset,
 't is ink-verlies en tyt-verlet.
 den dag, den dagh; den ghank, den gank,
 't is eenen en den selven klank.

Maer wéet nogtans dat h, ons dint,
 als sy een nieu fillaeb begint;
 gelyker-wys in Salighyt,
 in Sedighyt, en Hylighyt.

Waerom in vrauw een w, gefelt,
 als a en u genoeg dat fpelt?
 wat neus-wys mynt dat in 't Latyn
 in Autem ook een w, moet syn?
 't is immers al de selve tong,
 di nu Latyn, dan Nêer-duyts song.

Waerom o, u, in plaats van au,
 gelyk in gout,⁴ en fchou, en tou?
 di gaut, fchryft hêeft geen ongelyk;
 want m' hoort de a. bescheeëlyk.
 'k en wéet niet waerom 't soo gefchiet;
 o, u, in 't Grix en luyt soo niet.
 by vóor-belt, in 't Pronomen oũ,
 daer klink'et als in 't Nêer duyts, hoe.
 ook mynen naem is geen Latyn,
 en Bouvaert mag ni Bauvaert syn.

Waerom en c, en k, geset,
 als tweemael k ons niet en let?
 'k en myn niet dat men kwalyk doet,
 wanneer men, bakken, fchryven moet,
 is 't dat men 't fpelt dan sonder c;
 en daer-in is ons Hollant me'.

4 Er stond eerst 'gaut' en 'fchau'. Dit werd veranderd in 'gout' en 'fchou' [GR&RV].

[xxx]

En waerom c, by k, gefelt?
als k, alleen nu kwalyk fpelt?
gelyk in siek, en saek, en sak:
hoe korter wôort, hoe meer gemak.

Waerom soo dikwils d'x*, gefpaert?
't fchynt dat di Letter ons vervaert.
men fchryft 'er c, en, k, en, s;
maer dat is my te lange les.
in goet latyn word LEX, en LUX,
en MOX, en VIX, en FAX, en CRUX,
wel sonder c, k, s, geset;
en toont m'eens wat di wôorden let.
waerom in 't Néer-duyts ook soo niet,
wanneer men klaer den mißflag siet?
want waer is ivers frau of man,
di, als hy, Vader, seggen kan,
nog soo is met den ky gebrilt,
dat hy nog Tatje kryten wilt?

Wy hebben ook geen c, van doen,
als maer vóor h, gelyk in fchoen:
en als dat paer soo famen gaet,
gelyker-wys in, Lichaem, ftaet;
is 't eene Letter, en s'heet Chi
in 't Grix, en soo (χ) formêert men di.
maer dat en mag in 't Vlaems ni syn,
nog ook in 't Frans, nog in 't Latyn;
daer 't beter is dat c, h, blyft,
om dat men ook een, x, soo schryft.

Daer is gewéest in auden tyt
een Eewe van onwetenhyt;
als ider in syn bothyt blêef,
en dat men selden briven fchrêef,

| *ix.

| χ X.
min. majufc

| x, X

| De tiende Eew.
| Fleury, Moeurs
| des Chrétiens
| ch. 49.

[xxxii]

en dat fchier nimant man of vrou
 en wift hoe dat hy fchryven sau:
 ja di maer Letters maken koft,
 en won met fchryven synen koft,
 wird als Notaris dan geeert,
 al of hy byfter waer geleert.
 fchier ider heer had syn fignet;
 want selden wirt den naem geset,
 om dat ook selfs den Edeldom
 in 't fchryven was al even dom.
 ik myne dat 't dan is gefchiet
 dat menig letter ging te niet:
 want dry vier eewen maer daer naer
 kwam eerft den druk in 't openbaer.

Maer als di duyfterhyt verdwêen,
 en weder wynig ligt verſchêen,
 dan hêeft men wêer van alle kant
 uyt naer en ver'-gelegen lant
 de Letters als by een geraept,
 en ander talen naer-geaept.

En soo en sal 't geen wonder syn,
 dat daer ook Letters onder syn,
 di ider wel een plaetſe gêeft;
 maer di men niet van noo' en hêeft:
 dat is te seggen, di 'nen man,
 die 't stuk verſtaet, wel derven kan.

Ik wêet 'er soo vóor 't minſte vier,
 en, dat ik mogt, ik toonde s' hier,
 maer ſekerlyk, gelyk ik myn',
 't en sau' vóor my maer ruſi syn:
 'k sau moeten fchryven hier en daer,
 al is myn Stelling al te waer,

[xxxii]

'k en sien daer in tog geen profyt,
maer groote moejt en lange fpyt:
want wi is 't, di daer sin in hêeft,
of soo vêel moejt aen 't fpellen gêeft?

En als het al gefchreven waer,
en reden van gegeven waer;
en vêel daerom gelesen waer,
en klaer genoeg bewesen waer,
dan was 'er kwalyk man nog vrou,
di fchryven sau gelyk ik wau:
sy mynen dat 't genoeg kan gaen,
als sy elkander maer verstaen.

Ik wêet nog meer wat dat 'er fchort,
daer syn vocalen ook te kort;
daer al die fchryft met groote moet'
met fchrabbekens na tasten moet:
nu sus, ` dan soo, ^ dan weder dus, ^
maer 't is op 't left soo vêel als flus,⁵
di hauden wilt dat aut gesang,
di sal vòor heel syn leven lank,
al is hem beter tael bekend,
nog Tatje koyten⁶ sonder end'.

Ik fluyt by mankement van tyt,
met 't wenschen van prosperityt,
daer by een salig Niwe-jaer,
en ook het Hemel-ryk hier naer.

Syt wel versekert dat ik blyf
gelyk ik my hier onder fchryf;
Mynheer, al daer het is van noo',
'k ben Uwen dinaer Godefroi.

1. Jan. 1722

LOQUAMUR CUM INNUMERIS,
SCIAMUS CUM PAUCISSIMIS.

N. 280.

⁵ *flus*: onzekere lezing [GR&RV]

⁶ *koyten*: onzekere lezing [GR&RV]

3 Fragment uit Hs 212, pp. 481-484: “Brief aen Mynh. Gysbrechts rakende de ortograef van seker digt op de veranderinge van syne oudste dogter”, gedateerd 1718

[481]

Beminde Leser,

Het Gedigt waer van den vòorgaenden brief mentie maekt, was te voren gespelt met z, in plaetse van eene korte s, gelyk ik nu gebruyke: maer om dat di ongewoone z, niet en behaegde aen den selven Heer Gysbrechts, soo hadde hy di meesten-deel in het Digt verandert met eene lange f, in plaetse te ftellen; en het is ook alsoo gedrukt; waer op ik hem den volgende brief sondt.

Brief aen Mynh. Gysbrechts rakende de Ortograef van seker Digt op de veranderinge van syne oudste Dogter.

Mynheer, ik heb het Digt, ja vrint, ik heb ontfangen
het gen' ik had verwagt met al te groot verlangen:
ik sit soo waer beschaemt dóor uwe milde gift,
di my gesonden is met u belèeft geschrift.

[482]

'K en hadde nooyt gepyst dat 't op de pers sau komen,
nog heb daerom de pen niet in myn handt genomen:
het werk was onvolmaekt, ja 'k hebbe my vergist,
als ik in uwen naem heb meer als eens gemist.
'K en schreef maer op 't gehoor; en mits het dan was duyster⁷
soo kost dat flegt gedigt niet hebben synen luyster:
maer 't is, Godt sy gelòoft, in tydts genoeg vóorsien
om dat u wakker oog had ras de fout gesien.
Nog meer, behalven dit is in het digt herfchreven
en hier en daer een veèg is met de pen gegeven:
't kan al-te-mael nog gaen, maer Ifabella niet;
want s'choon ik z, schrêef, 't is wel bedagt gefchied⁸

⁷ *duyster*: onzekere lezing [GR&RV]

⁸ *gefchied*: onzekere lezing [GR&RV]

Maer denkt niet, liven Heer, dat ik my hier in kwelle,
of om 't hermaekt Gedigt my eenigfins ontstelle:
 NIL MINUS EFT QUAM HOC; want enkel uyt genugt
 doen ik des rekening, en dan nog in de vlugt.
Siet wat Rosweydydus segt in syne fchoon Legende,
en 't Roomfche rituèl in tafels op het ende;
 di toonen klaer genoeg ('t is niet van my versiert)
 dat Izabel en Bèl Elizabetham viert...
Al wéet gy menig vrou in u gebuerte woonen,
di in den Almanach kan Ifabella toonen:
 Mynheer, wéet dat vóor vast, ja haud 'et vóor een wet⁹
 dat dat in Spaensfse tael beduyt Elizabet.
Spaens, Frans en Neder-duyts, ja Seews en Vriefche namen¹⁰
Stel ik van Lizabet hier wynige te famen:
 Lizetta, Lys, en Bèl, Belloken en Belló,
 't viert al Elizabeth, ook Bet en Izabeau.
In Nederlandtse tael daer mag een ider fchryven
gelyk een ider fpréekt; di regten sullen blyven,
 tot dat van hooger handt een onbefproke wet,
 hoe dat men fchryven moet, vóor goet is vast geset.

[483]

Wy konnen heel het landt niet anders leeren fpreken,
t¹¹ en is niet in ons magt om t' helpen di gebreken:
 hoort maer hoe dat gy fpréekt, ik bid u let eens wel,
 't gy niet z, segt, als gy segt Izabel.
T¹² is ligt te nemen aen een niew manier van fchryven,
maer niet een nieuwe fpraek: de talen sullen blyven,
 al fchryft gy Ifabel, g' en noemt nogtans geen f;
 maer g' hoort de z, klaer, gelyk in 't eerst van 6.
'K wil klaerder u voldoen, en klaer genoeg betoonen,
dat f, en z, syn van twee verschyde toonen:

9 *wet*: onzekere lezing [GR&RV]

10 *namen*: onzekere lezing [GR&RV]

11 *t'*: onzekere lezing [GR&RV]

12 *T'*: onzekere lezing [GR&RV]

want z, luyt heel soet, en f, héeft scherpen klank;
in zuer, moet z, syn; als ook in zoeten zang.
En favonts, felder, flot, moet syn een f, om reden,
dat daer iet scherper luyt, als in gezicht of zeden:
het hoogfte van den berg dat noemt een ider sop;
maer nat met vlees gekokt, dat noemt en schryft men zop.
Wel is 't dan sulke moejt dit onderschydt te vinden?
Hooft gy niet hoe dat klinkt de f in famen-binden?
als ook in fchoon en fneew? men hoort daer een gekrys,
gelyk de schelde maekt, wanneer-se dryft vol ys.
Sat, fatis in 't latyn is seker wel geschreven,
maer aen die woordekens wordt scherper klank gegeven
als in het Neder-duyts een zaten of aen zat:
hy is wel bot en doof, di 't nu nog niet en vat
Gy pyst : In 't A.B.C. 't begin van alle boeken,
daer is een f, gereet, waerom gaen voorder soeken
naer z, op het lest? men is dat ongewent:
twee efsen naer een r, syn beter ons bekent.
Hier op seg ik, Mynheer: Eer kinders leeren spellen
men leert fe 't A.B.C. op meer maniren tellen
als Kruysken A.b.c. men segt: fo doet u best,
begint van agter nu. Staet z, dan op ' lest?

[484]

Ik bid u, siet maer in, de nieuw-gedrukte boeken,
daer vindy z, staen ook sonder eens te soeken:
in Hollant sekerlyk wordt daer wel op gelet;
en onsen Diurnael héeft ook Elizabeth.
'T en is maer tyt-verlies, hier meerder van te seggen;
mits ik het in 't gedigt in klaerder uyt kan leggen,
vôor U, en alle man, di Ifabella schrêef:
en waer 't ni beter dan dat Izabella blêef?
Soo u nog twyfeling in d' herffenen blyft steken,
hòp' ik u mondelings daer klaerder van te spreken,
te weten, soo ik merk dat gy, geminde Vrindt,
vermaek in 't regt gebruyk van f, en z, vindt.
Mynheer, vergéeft hier in, myn al te staute reden,

hier me' bevele my in uwe goej gebeden:

Gebiedt maer vryelyk al daer 't u dunkt van [...] ¹³
met ootmoet t' uwen dinst is frater godefroi.

P.S.

Doet ons ootmoedig compliment
aen u beminde sacrament,
en heel 't gesin; maer evenwel
wat hertelyk aen Izabel;
ik wens haer uyt 'er hertgeluk,
en dank u vóor soo schoonen druk,
waer me' dat ons gering gedigt
gekregen hêeft het volle ligt.
ik sluyte desen brief aldus:

N. 94. den leften dag van Martius. 1718.

4 Fragment uit Hs 212, pp. 512-515: “Brif, dinende tot verdedinge van sekere ortogrâf”, gedateerd 1712

[512]

Beminde Leser,

Den Eerw. Heer Guillelmus Bolognino,^{14*} uyt laft van syen Overhyt, besig synde om den Nederduytsfen Bybel gelyk te maken aen den Authentiken Latynsfen Bybel, hêeft bemerkt, hoe onmogelyk dat het is, met de gewoonelyke wyse van fchryven, uyt te drukken onse Nederduytse tale, ende dóor 't geschrift te onderfchyden van malkanderen de wôorden di in 't geluyt en in de beteekenis, verschillen: gelyk nootsakelyk is om 't een wôordt vóor 't ander niet te lesen, besonderlyk in schriften van groot belang. Waerom hy tot het gemynbest, dien aengaende, hêeft bekwame niwe scharifteenen daer toe gesogt en gevonden: waer van hy eenen Tractaet in 8°. hêeft laten uytgaen, A°. 1657. gedrukt by Jacobus Meesens tot Antwerpen. Dese wyse van fpellen en fchryven (gelyk niwe dingen meeft plegen te behagen) schêen my wonder ligt, en fchier noodig; en hebbe de selve in 't jaer 1712. en 13. gebruykt in het

¹³ [...]: onleesbaar [GR&RV]

¹⁴ *Licentiaat in de Godstgeleerthyt, en Canonik Capitulaer van de Cathedrale Kerke tot Antwerpen.

uyt-fchryven van de Gedigten van mynen Oom saliger memorie, Pater A. Cosyns, van de Societijt Jesu: waer toe ik den volgende Brief aen den Leser, gemaekt, en in den selven Rym-boek in f°. gefelt hebbe. Dog om dat di manire van fpellen van wynige gepresen, en van nimant (dat ik wete) gevolgt wordt; soo hebbe ik de selve ook na dien tydt agtergelaten: alleen daer van behaudende het gene gemakkelyk en te samen niet vremdt en schêen, en het welke in andere talen van Europa, sonder tegen-spreken gebruykt wordt. Nu, beminde Leser, om dat den naest-volgenden Brief, di wyse van fpellen verdedigt; soo is het redelyk, dat hy ook op di wyse gespelt en geschreven wordt.

[513]

Brif, dinende tot verdedinge van sekere Ortogrâf, vór het meeste deel onderhouden in het copiëren van de Gedigten van den Eerwèrdigen Pater A. Cosyns, van de Societijt Jesu.

Stát gy misschien ver stelt van dès manîr van fchryven?
het werk is nu voltooyt, 't sal soo vór altyt blyven.
het stât my even vry (segd gy) di vrâg te doen.
seg ân, ik luyster toe; már sprékt met goet fatsoen.

Tegen-werping.

Gy segt: Het schynt my vremdt dees nieuwe wys van fpellen
met stippen in de plaets van letteren te stellen:
en fchel, en fchêl, en fchêl, segt wat dit al beduyt;
geeft reden van u schrift, en legt de regels uyt.

Antwoordt.

Y! Vrindt en lâkt soo nît, dat gy nooyt hebt geweten,
of heb d'et ooyt gehoort, soo is het u vergeten:
sît hîr de rekening, s' is over lank berydt
om UE. te voldoen van dese niwighyt.
Ik bid u, stât my toe, dat in ons moeders tale,
syn letteren te vêl, als d'eerfte e, in saele;
s' en wordt 'er nît gehoort: már wel in 't wôrd ontsaelt,
als ook in Maendt en haest, en 't wôrdeken onthaelt.
Soo dan dusdanig e, di heb ik dâr gelaten;
en voorts dit klyn gemak kan my nog elders baten,

te weten om een wòrdt van eene letter-grêp,
 gelyk in dâr en mât, di ik soo kort benêp
 in plaets van daer en maet: want d'e, wordt daer verswegen:
 't is mâr een lange a, en nimant sprékt 'er tegen,
 di mâr syn oor en leent. Sît gy nu wel byna,
 wat in di s'chrift bedît een kort' en langen a?

[514]

Vindt gy dâr Mat en Mât, en dan wér mát geschreven?
 het eerft' is klâr genoeg; 'k en moet geen reden geven:
 want dat beteekent moe. Mâr wat is Mât en Mát?
 geen boek of wòrden-s'chat en komt u hîr te båt.
 Dés teekens ^ ' alle-by gelyken án elkander
 op a of o gefelt, en d'een dat luyt als d'ander:
 mâr e héft groot vers'chil; want e, en ê, en è,
 de leste van de dry di luyt als 't s'chaepkens bè.
 D'eerst e, is wel bekend; gelyk de twee in schellen,
 in penne, gespen, mes, moet nimant teeken stellen:
 mâr op een langen ê, moet soo een kapken stán:
 dat gy hîr in een wòrd of twee wel sult verftán.
 Dár is een spêl-getuyg met vîr gespanne snaren,
 ontrent twee voeten lank; van over hondert jaren
 was dat een Violons, in Hollandt is 't een Vêl:
 sît gy wel dat dat merk dár nît en is te vèl?
 Gy segt: men is gewoon aldus een Veel te s'chryven;
 wárom moet eene e, van twee nu agter-blyven?
 ik seg, als imant sprékt gelyk het regt behoort,
 d'een e, is dár te vèl, s'en wort 'er nît gehoord.
 Hoe sau men het vers'chil van Dêel en Deel dan vinden?
 dár 't eerften is een plank van sagter haut als linden;
 en 't ander is een stuk, soo groot als klyn van 't heel:
 en van een Dêl alleen komt menig hondert Deel.
 Mâr als gy s'chryven wilt het wòrdeken, geëten,
 s'chryft dan twee ëen vry, en teekent s'als Poëten:
 en als ik by geval twee ëen had geset,
 dár een mâr noodig was, heb ik dár op gelet;
 op dat 't geen kladt sau syn, ik heb 'se dus geteekent

met soo een ^ kap dár op, en 't wort vór ê gerekent:
 en 't hêft den selven klank als, Beffem-stêel, gaet uyt;
 en als op eenen pot het deksel, fchêel ook luyt.

[515]

Dat dit in desen boek is menig mál vergeten,
 de reden hîr van is; 'k en heb ni lank geweten
 dês nîw' manîr van fchrift; ik was het nît gewent;
 soo fchrêf ik met 'er haeft dat my was 't best bekend.
 Het stont 'er, eer ik 't wist, fomtyts in 't lank gefchreven;
 en mits den swarten ink ni ligt word uyt-gevreven,
 ik lît het soo het was; want geenfins is het kwât,
 als 't klynen mißlag is, te laten al dat ftât.
 Nu is de vrâge voldân, már nît den lust van fchryven:
 ik wenfte dat ik kost nog langer besig blyven
 met myne Lesers oog; már mits het boek is uyt,
 soo is 't dat, tegen dank, ik ook het Digtjen fluyt.

Befluyt.

En ftât án di dit lêst, dés Ortogrâf nît ân,
 di doet gelyk als ik, en laet het henen gaen.

N. 70.

5 Fragment uit Hs 218, pp. 625-627: "Ná-reden van den uijtschrijver aengaende de wijze van spellen voor het meestendeel in dit boek onderhouden", gedateerd 1712

[625]

Ná-reden van den uijtschrijver aengaende de wijze van spellen voor het meestendeel in dit Boek onderhouden.

Staet gij misschien ver stelt van dês manier van schrijvê?
 het werk is nú voltoijt; 't moet zoo vór altijd blyven.
 het stât mij even vrij (zegt gij) dês vrág te doen.
 zegt án, ik lûijster toe; már sprêkt met goed fatsoen.

gij zegt: het schijnt mij vrent dès niwe wijs van spellen
met stippen in de plaets van letteren te stellen:
 en Schel, en Schêl, en Schél, zegt wat dit al bedûijt;
 gêft reden van û schrift, en legt de regels ûijt.
en wárom boven dit zoo dikwils d's verstooten?
is z. ú zoo lief om wórden te vergrooten?
 een wórt is lank genoeg, als 't al zijn letters hêft,
 de kragt is niet en zier di het de z. gêft.
ik zien dár wort, dan wórt, dan ó. dan ô geschreven
en weder korts dár nár is 't in de pen gebleven:
 't schijnt onstantvastighijt; want zijn ú teekens goet,
 ik mijn, van 't eerst tot 't lest, dat men di haûden moet.
IJ! Vrint en lákt dús niet, dat gij noijt hebt geweten,
of hebt gij 't oijt gehoord, gij hebt het dan vergeten:
 ziet hier mijn rekening, zij is al lank berijt
 om UE te voldoen van deze niwighijt.
Ik bid ú, stemt mij toe, dat in ons moeders tale
al letters zijn te vêl, als d'eerste e. in zæle;
 want zij wort niet gehoord; már wel in 't wórt ontzæelt,
 als ook in Maent en haest, en 't wórdeken onthaelt.
zoo dan dusdanig e. di heb ik weg gelaten;
en voorts dit klijn gemak kan mij nog elders baten,
 te weten in een wórt van eene letter-grêp,
 gelijk in Dár en Mát, di ik zoo kort benêp
in plaets van Daer en Maet, want d'e wort dár verzwegen;
't is már een lange á, en nimant sprêkt dár tegen,
 di már zijn oor en leent. ziet gij nú wel bij-ná
 wat in dit schrift bediet een kort en lange a?
vint gij dár Mat en Mát, en dan wêr Mât geschreven?
het eerst is klár genoeg: 'k en moet geen reden geven,
 want di beteekent moe, már wat 't is Mát en Mât,
 geen boek of wórdenschat en komt ú hier te bát.
dês teeken (' ^) allebij gelijken án elkander
op a of o gestelt, en d'een dat luijt als d'ander.

[626]

már e hêeft groot verschil: want e. en ê en é,
 de leste van de drij di lûijt als 't schápkens bé.
 de eerste is bekennt, gelijk de twee in Schellen,
 in Bed, in Gesp, en Mes moet men geen teeken stellen
 már op een langer e moet zoo ^ een kapken stán,
 dat gij hier in en wórt of twee wel zûlt verstán.
 dár is een spêl-getúijg met 4 gespanne snaren,
 ontrent 2. voeten lank; van over hondert jaren
 was dat een violons, nú heet men 't eene vêl:
 ziet gij wel dat dat stip dár niet en is te vêl?
 gij zegt: men is gewoon zoo altijd veel te schrijven;
 wárom moet eene e, van twee dár agter blijven?
 ik zeg, als imant sprêkt gelijk het regt behoort,
 d'een e is dár te vêl, z'en wort 'er niet gehoord.
 már als men schrijven wilt het wórdeken geëten,
 dár zijnder twee van nooe, dat mógt gij vrij wel weten:
 en als ik bij geval twee eën had gezet,
 dár een már was van doen, heb ik dár op gelet,
 op dat 't geen kladt zaú zijn, heb ik 'se dus getêekent
 êe met een kap dár op, en 't wort vór ê gerekent,
 en 't klinkt op de manier als bessem-stêel gaet úijt,
 gelijk op eenen pot een dexel schêl ook lûijt.
 nú wat de z. rákt, di heb ik noijt geschreven,
 als dár 'ze noodig was: 'k sal ook de reden geven:
 't en is vóorwár geen nieuws, want menig hollants boek
 is zoo vór mij gespelt ná nêrstig onderzoek.
 'k wil voorder ú voldoen, en klár genoeg betoonen,
 dat s. en z. zijn van 2. verschijde toonen;
 want z. lûijt heel zoet, en s. hêeft scherpen klank:
 in zaut moet z. zijn, en ook in zoeten zank.
 in savonts, selder, slot moet zijn een s, om reden
 dat dár iet scherper lûijt als in het wórt van zeden:
 het hoogste van den berg dat noemt een ider sop,
 már nat met vlees gekokt dat noemt en schrijft men zop.
 kont gij nú wel 't verschil van s. en z. vinden?
 hoort gij niet, hoe dat klinkt de s. in samen-binden,

als ook in slot en schoon? men hoort dár een gekrijs
gelijk de Schelde mákt als zij voert schollen ijs.

[627]

dat dit is menig mál in dezen boek vergeten,
de reden hier van is, 'k en heb niet lank geweten
 dês niew manier van schrift, 'k en was het niet gewent,
 dus schrêf ik met 'er haest dat mij 't best was bekend:
het stont 'er eer ik 't wist somtijts in 't lank geschreven,
en mits den zwerten ink niet ligt wort ûijtgevreven,
 ik liet het zoo het was; want geensins is het qûát,
 gelijkmen is geleert, te laten al dat staet.
nû is de vrág voldán, már niet den lúst van schrijven;
ik wenste dat ik kost nog langer bezig blijven
 met lezers oog en tong: már mits het boek is ûijt,
 zoo is 't dat, tegen dank, ik ook het digten slûijt.

In gebeDen zYt Den sChrYVer InDaChtIg.